

ДОСЛІДЖЕННЯ В БОРАТИНІ ПОБЛИЗУ ЛУЦЬКА У 2009–2010 РОКАХ

Восени 2009 р. та ранньою весною 2010 р. Луцькою археологічною експедицією ДП “Волинські старожитності” (директор О. Златогорський, начальник експедиції В. Баюк) проводились археологічні роботи в с. Боратин Луцького району, в урочищах Могилки та Хутір.

В урочищі “Могилки” поселення пшеворської і вельбарської культур та давньоруське поселення IX–XI ст. відкриті розвідкою М. Кучінка та Г. Охріменка і досліджувались у 1981–82 роках Д. Козаком [Кучінко, Охріменко, 1995, с. 131]. На пшеворському поселенні відкриті житлово-господарські споруди [Козак, 1983, с. 297–298], на вельбарському – досліджено наземне житло площею 85 м² та земляноки площею 8–12 м², ями-погреби [Козак, 1984, с. 274]. В урочищі “Хутір” відоме ранньословянське поселення.

Урочище “Могилки” знаходиться в східній частині села, за 300 м на північний захід від сучасного кладовища і займає лівий високий корінний берег р. Стир. Територія урочища горбиста і порізана глибокими ярами, що круто збігають на північ – до русла річки. Вздовж берега Стиру урочище займає більше 1,5 км, в ширину воно простягається від берега до житлових будинків. Завдяки розвідкам на території урочища досліджено культурні шари епохи бронзи, періоду Київської Русі та нового часу.

Дослідження проводились в північно-західній частині пам’ятки, на рівному майданчику невеликого за площею мисового виступу. Загальна досліджена площа становить 100 м², глибина розкопу – 0,45 м. Тут виявлено три житла та споруду, які можна віднести до культури типу Лука Райковецька, причому чітко простежена тяглість поселення від раннього етапу VI–VIII ст. до IX – I пол. X ст.

Основну групу знахідок складала кераміка. Ліпна представлена фрагментами тщінецько-комарівської та вельбарської культур, типів Прага-Корчак та Лука-Райковецька; гончарна – виробами пізнього періоду Луки Райковецької та давньоруським матеріалом.

Розкопки загалом підтвердили багат шаровість пам’ятки, її насиченість об’єктами та знахідками різних хронологічних періодів, дали новий матеріал для розуміння поселенської структури найближчої околиці Луцька.

Урочище “Хутір” простягається на схід від села і займає великий за площею мис, що утворився внаслідок крутого вигину р. Стир, яка в цій частині течії описує майже повне коло. На південний захід від сучасного кладовища річка прямує на північний схід, а потім різко розвертається на північний захід.

Саме урочище має розміри 600×400 м, витягнуте по лінії схід-захід, з крутими, місцями уривистими берегами, які над західною болотистою частиною мають висоту до 8 м. Західна частина урочища задернована багаторічними травами, східна частина знаходиться під ріллею.

З метою визначення стану збереженості пам’ятки та уточнення хронологічних рамок експедицією закладено розвідковий шурф в її західній частині.

Шурф розмірами 2×2 м закладено за 50 м на схід від західного високого краю мису по лінії північ-південь. Стратиграфія шурфа виглядала наступним чином: 0–0,15 м – дерн; 0,15–0,4 м – гумусований сірий опідзолений ґрунт із значною кількістю фрагментів кераміки та дрібним остеологічним матеріалом; 0,4–0,8 м – сірий опідзолений ґрунт з фрагментами ліпної кераміки, глиняної обмазки та більшої кількості розпорошеного остеологічного матеріалу.

На глибині 0,8 м виявлено два тілопокладених поховання на спині. Орієнтація християнська, з незначним відхиленням голови до південного заходу. Таке відхилення, можливо, вказує на зимовий час здійснення поховальння, так як взимку сонце, за яким орієнтувались під час обряду, відхилялося від своєї осі [Моця, 1993, с. 20]. Кістки покладені досить хаотично, голова одного з похованих знаходиться на рівні правої ключиці іншого.

Розміщені вони досить компактно, проміжок складає лише 10 см. Прослідковано також залишки зотлілого дерева поміж окремими похованнями, однак дуже фрагментарно, щоб можна було визначити конструкцію домовини. Попередньо можна зробити висновки, що обряд поховання здійснювався поспіхом, можливо, там поховані жертви якихось військових дій.

Оскільки завданням розвідки не передбачалося дослідження могильника, то поховання було розчищене лише для з'ясування його орієнтації, сфотографоване та засипане до подальших досліджень.

Загалом у шурфі було зібрано досить велику кількість матеріалу.

Гончарна кераміка з верхнього шару представлена фрагментами вінця та денця сірого кольору. Верхня частина приземистого горщика з добре вираженою шийкою та заокругленими,

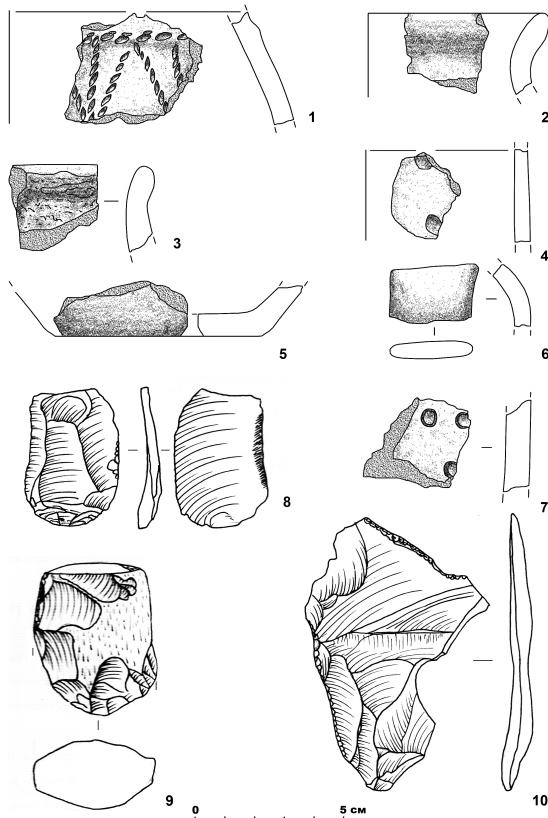

Рис. 1. Боратин 10, ур. Хутір. Могильник. Шурф № 1. КШ. 1–7 – кераміка, 8–10 – кремій

Fig. 1. Boratyn 10, Khutir Place. Burial complex. Pit № 1. Cultural layer. 1–7 – ceramic ware, 8–10 – flint artifacts

Комплекс знахідок лужицької культури. Це фрагменти стінок, денця, вінця та ручки від світло-сірого до чорного кольорів. Стінки горщиків сірого кольору, грубостінні, мають лощену внутрішню та рустовану зовнішню поверхню. У глиняному тісті домішки кременю та крупного піску. Вінця слабовідігнуті назовні, край злегка заокруглений та загладжений (рис. 1, 3). Денце рівне, зовні підлощене (рис. 1, 5). Фрагмент ручки чорнолощеної посудини (черпака?), має домішку піску (рис. 1, 6). Загалом знахідки датуються VIII–VII ст. до н.е.

Знайдено крупні сколи кременю (рис. 1, 8, 10) (один з них обпалений), а також фрагментом знаряддя. Розміри його збереженої частини 5,5×4 см, на робочій частині простежено сколи підправки (рис. 1, 9).

У шурфі також виявлено знахідки глиняної обмазки, металевий ніж (рис. 2, 12) та фрагмент пропаленого череня.

ледь відігнутими назовні вінцями (рис. 2, 10). За цими ознаками його можна датувати в межах XIV–XV ст. Ручка від горщика сірого кольору та фрагмент вінця (рис. 2, 11) належать до часу пізнього середньовіччя.

До стжижовської культури належать вінця та фрагменти стінок ліпної кераміки від цеглистого до чорного кольорів. Глиняне тісто сформоване досить грубо, присутня значна домішка жорстви. Випал поганий. Один з фрагментів яскраво цеглистого кольору залощений. Серед інших виділяється частина стінки горщика чорного кольору, погано випаленого, із значними домішками у глиняному тісті. Фрагмент багато орнаментований вертикальними, горизонтальними та косими наколами, зробленими нігтем або тонкою паличкою (рис. 1, 1, 2). Датуються XVIII–XVI ст. до н.е.

Тцшінецько-комарівська культура репрезентована знахідками стінок ліпної кераміки від цеглистого до коричневого кольорів. Тісто сформоване грубо, присутні крупні домішки жорстви і шамоту. Випал поганий, пропалено лише поверхневий шар. Орнаментація – штамповані круглі ямки на зовнішньому боці стінки (рис. 1, 7). Матеріал датуються XV–XII ст. до н.е.

З напільної сторони могильника в ширшій частині мису зібраний багатий підйомний матеріал. Виявлено численні артефакти періоду з XII–XIII ст. та нового часу.

Фрагмент вінця білоглиняної посудини з яскраво виділеним валиком має пористу структуру тіста та мілкі домішки (рис. 2, 1). Має численні аналогії в місті та на околицях, однак за складом тіста найбільш відповідає масиву якісної білоглиняної кераміки, дослідженої експедицією у 2008 р. поблизу Жидичинського Свято-Миколаївського монастиря. Можна припустити, що білоглиняний посуд поставлявся професійними гончарями із Жидичина в навколишні райони по Стиру чи іншими шляхами. На думку автора, він використовувався як столовий, чим пояснюється його незначна кількість серед матеріалів. (Для порівняння, майже весь посуд XII–XIII ст. з розкопок в Жидичині 2008–2009 років є білоглиняним, причому досить високої якості) [Баюк, 2009, с. 9–13].

Керамічний матеріал, який можна віднести до XIV ст., представлений фрагментами вінця горщиків, що із внутрішнього боку мають заглиблення під покривку. Три таких екземпляри різняться між собою низкою ознак, тому нижче подано їх детальніший опис.

Фрагмент зі слабо вираженим заглибленням оформлений незначним виступом, має горизонтально зрізані тонкі вінця (рис. 2, 3). Він тонкостінний, якісний, світлий ззовні та темний на зламі. Інший фрагмент із заглибленням має різкіший висуп та косо зрізані вінця (рис. 2, 2). Ззовні виріб темно-коричневий, на зламі темний. Фрагмент з найбільш вираженим заглибленням під покривку має горизонтально зрізані вінця, а під ними – два ряди хвилястих зачіпів (рис. 2, 9). Він темний ззовні, на зламі темно-сірого кольору, тонкостінний, якісний. Час його ужитку – XIV ст.

Найбільш широко представлені тут знахідки XVII–XVIII ст., це фрагменти якісних посудин сірого та темно-сірого кольорів з короткою шийкою та високими горизонтальними вінцями. Всі вироби цього часу мають орнамент у вигляді врізних паралельних ліній під вінцями (рис. 2, 4–8).

Серед інших знахідок необхідно виділити фрагмент гутного скла фіолетового кольору, прикрашеного прокресленим витим візерунком. На жаль, величина фрагменту не дозволяє провести його реконструкцію.

Таким чином, розвідкою встановлено, що в урочищі “Хутір” знаходиться ґрунтовий безкурғанний могильник, який найпевніше і дав назву сусідньому урочищі “Могилки”. Розміщення його на високому плато берега річки типове для давньоруського часу. Культурний шар могильника досить багатий. Раніше на цьому місці проживало населення стжижовської, тцішинецько-комарівської та лужицької культур. Підйомний матеріал з поселення дозволяє чітко ділити ранній час його існування на до- та післямонгольський періоди.

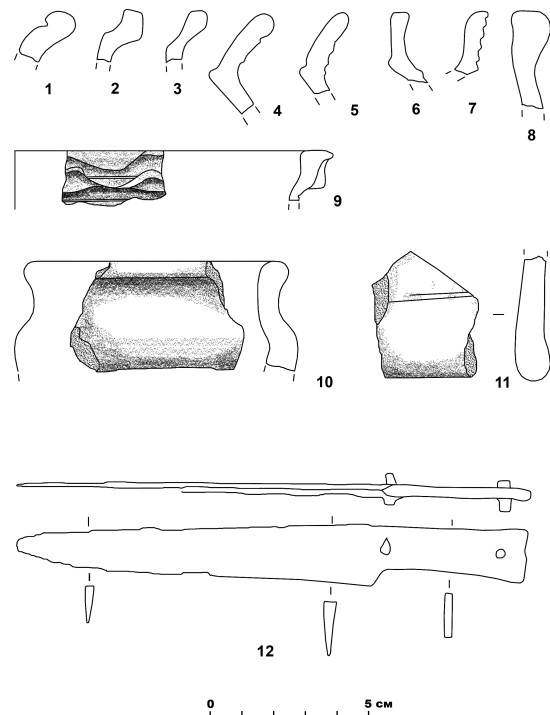

Рис. 2. Боратин 10, ур. Хутір. Поселення. КШ. 1–11 – кераміка, 12 – метал
 Fig. 2. Boratyn 10, Khutir Place. Settlement. Cultural layer. 1–11 – ceramic ware, 12 – metallic artifacts

ЛІТЕРАТУРА

Кучінко М., Охріменко Г.

1995 Археологічні пам'ятки Волині // Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа. – 167 с.

Козак Д.Н.

1983 Раскопки поселений пшеворской культуры на Волини // АО 1981 года. – М.: Наука. – С. 297–298.

1984 Новые работы на поселении у с. Боратын // АО 1982 года. – М.: Наука. – С. 274.

Моця О.П.

1993 Населення південно-руських земель IX–XIII ст. (За матеріалами некрополів). – К.: Київська книжкова друкарня наукової книги. – 160 с.

Баяк В.Г.

2009 Дослідження північного передмістя Луцька у 2008–2009 роках // Західне Полісся: історія та культура. Науковий збірник. Випуск III / Редактор А. Українець. – Рівне: Видавець О. Зень. – 160 с.: 49 іл.

Victor BAJUK

RESEARCHES IN BORATYN NEAR LUTS'K IN 2009–2010

Results of archaeological researches in Boratyn, Luts'k region (Places Khutir and Mogylky) during 2009–2010 field seasons are published at the article. Presence of ground burial complex dated back to Old Rus' period was established on the base of surveys. It is possible that adjacent Place Mogylky was named after this burial complex. Population of Strzhyzhovska, Tshynets'-Komarivska and Luzhytska cultures occupied this territory during the previous period.